

Kaimas deivę Mildą pagarbino ir sulaukė dar vieno vaiko

Juodpėnai prieš šimtą metų buvo didžiausias kaimas Kupiškio krašte. Ir dabar, nors be didesnių maldos namų, – ne mažiausias, per darbymetį dūzgiantis, vidu vasarį švenčiantis po išlakia liepa. O ankstyvais rytais kaimą nukloja klyksnių gervių debesys.

Gailutė KUDIRKIENĖ

Skaitytojoms bet ko nepaduosi Juodpėnai, vienas didžiausių Kupiškio krašto kaimų, ir per didžiulius vasaros karščius kruta.

Gatvė nuburzgia traktorius, kažkas šienauja upelio pakrantę, moterys suka į parduotuvę, dviračiais pralekia paaugliai, iš bibliotekos išeina naują spaudą perskaitę žilagalviai.

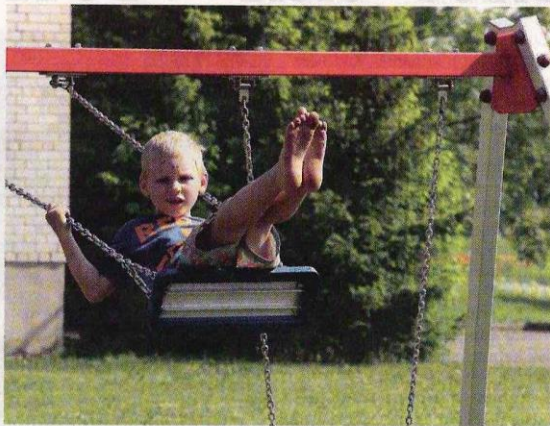
Bibliotekininkė Rita Liogienė į vietas sudėlioja ką tik varty-

tus žurnalus ir laikraščius, ruošia knygas vėliau užsuksiančioms skaitytojoms.

Su aplinkiniais, šonais prie Juodpėnų prilipusiais, kaimais šiandien priskaičiuojama 328 gyventojai, o bibliotekos klientų yra per 200.

„Jaunimas mažai beskaito, jiems knygas atstoja naujosios technologijos, o vyresniam žmogui tebereikia tikro knygos lapų šiugždėjimo, popieriaus kvapo“, – sako R.Liogienė.

>>6p.

V.Šimonytės anūkas Rokas su tėvais gyvena Juodpėnuose, tad pas močiutę vieši dažnai.

Deivę Mildą juodpėniškiai statė, kad šioji vaikų pagausintų.

Kaimas deivę Mildą pagarbino ir sulaukė dar vieno vaiko

5p. >>

Vyriausios skaitytojos jau perkopusios 90-imt, jos išrankios, bet ko nepaduosi.

Gyvena geriau, bet triukšmo pasilgsta

Kelintą dešimtmetį bibliotekos duris varstančias skaitytojas bibliotekininkė itin brangina, gerai žino jų skonį, nes daugelį pažįsta nuo mažumės.

R.Liogienė gimė gretimame kaime, buvo metinukė, kai tėvai atsikraustė į Juodpėnų, čia ir augo, paskui baigė lietuvių kalbos ir literatūros mokslus Vilniaus universitete – ir vėl į gimtinę.

Bibliotekininkė prisimena, kad vaikystės ir jaunystės metais Juodpėnuose gyvenimas kunkuliavo, buvo per 500 gyventojų, visi namai pilni, daugabučiai užkšti.

„Čia buvo gausu jaunų žemės ūkio specialistų, kontoros pilnos, valgykla per pietus sausakimša, veikė buitinio aptarnavimo kombinatas, vaikų darželis, mokykla, medicinos punktas. Kai darbymėtis, čia zujo, užė, dulkėjo. Vieni pas karves važiuoja, kiti grįžta, susitikę „rekina“ (garsiai kalba), technika su šieniniu važiuoja, pienvėžiai. Dabar gyvenimo lygis aukštesnis, bet kaimas tylėsnis, pasiilgtu to triukšmo“, – vaikystę prisimena R.Liogienė.

Ji sako, kad Juodpėnai gyvena nei geriau, nei blogiau už kitus kaimus, visur panašios bėdos. Kas nori, tas darbų randa ir plūša galvos nepakeldamas, kas nenori – kasdien švenčia.

Nemažai šeimų savo atžalas užsieniui išleidę.

„Ir mano dukra jau 9 metai Norvegijoje gyvena. Neteikėjusi, anūkų neturiu, todėl yra viltis, gal šeimos kurti į tėviškę grįš. Tik labai pyktu, kad mano vaikas kupiškėniškai nešneka, tarmės nebemoka“, – apgailestauja bibliotekininkė.

Susęs po kaimo liepa

Anot bibliotekininkės, dabartinio kaimo išskirtinumas – ypač stipri ir veikli bendruomenė.

Kai prieš dešimtmetį uždarė mokyklą, bendruomenė ėmėsi iniciatyvos, kad pastatas neliktų apleistas, jį renovavo, dabar naudoja bendruomenės reikmėms.

„Kultūriškai mes neatsilikę, daug kas čia koncertuoja, rengiam tradicines šventes. Turim laisvalai-

kio salę, bet piktinamės, kad nėra visu etatu dirbančio meno vadovo. Dabar atvažiuoja tik ansamblio repetitijai, o jokių renginių organizavimu neužsiima“, – sako moteris.

Juodpėniškiai jau ruošiasi tradicinei vasaros šventei „Po liepą“, į ją suvažiuoja kraštiečiai, giminės. Visas veiksmas iš tiesų vyksta po plačiašake liepa paupy, ten sustatomi lino staltiesės dengti stalai ir suolai.

„Su sriubom, laužais, košėm. Vaikai duodasi ant batuto, net visas kaimas skamba“, – pasakoja moteris.

Rudenį irgi būna tradicinės linksmybės per „Rudens mozaiką“ pavadintą kaimo susibūrimą. Tada pasveikina ir tų metų jubilatus.

Nori, kad deivė Mildą vaikų pagausintų

Juodpėnuose, kur beapsisuksi, pilna medinių skulptūrų. Jų pridėjo po medžio drožėjų plenerų.

Menininkai pridrožė gervių, mat jos kaimo simbolis. Šalia yra Kepurnės pelkė, draustinis, ten pilna gervių. Auštant kaimo apylinkės nugula tų paukščių debesys. Ūkininkai net pyksta, mat gervės nulesa derlių.

Po vieno plenero liko nestorų medžio gabalų. Juodpėniškiai paprašė, kad menininkai iš jų pridrožtų jauniui.

„Čia sportininkas, mokslininkas, muzikantas“, – bibliotekininkė vardija, kas stovi medinukų būrelyje.

Vietiniai vaikai tą kompoziciją pakrikštijo „išveiviais“, mat daug jaunimo išvykę uždarbiauti į užsienius.

„Labai norėjom, kad Juodpėnuose būtų daugiau vaikų“, – moteris aiškina, kodėl atsirado deivės Mildos skulptūra. Per jos atidarymą juodpėniškės rengė apeigas: degino žolynus ir deivę smilkė.

„Gal ir padėjo, kitamet Mildos dienoj, gegužės 13-ąją, vienai moteriai gimė mergaitė“, – juokiasi R.Liogienė.

Kožną rytą su viedreliu

Pievoje šalia bibliotekos, medžio pavėsyje, sėdi Vanda Šimonytė su anūku. Senoji skaito spaudą, vaikas čia pat žaidžia. Priešais, per kelią, – bijūnų žieduose paskendusį V.Šimonytės sodybą.

„Gyvenu viena. Namui šimtas metų. Senasis per gaisrą sudegė, tai senelis pastatė naują“, – paaiš-

Po drožėjų plenero kaimą papuošė avinukai, juos nudažė vėliau, kad nesu-pūtų. A.Sveinos nuotr.

kina ji.

Sūnus gyvena atskirai, bet netoli, Juodpėnuose. Šiandien visi užsiėmę, tai ji vaiką saugo.

Daug metų V.Šimonytė dirbo pašte, paskui dispečere.

„Dabar savo darželiu raviu, kožną rytą su viedreliu apie gėlynus. Anais metais sveikata buvo sugriuvus, o dabar jaučiuosi labai gerai“, – gyvenimu džiaugiasi žilagalvė.

„Labai pyktu, kad mano vaikas kupiškėniškai nešneka, tarmės nebemoka.“

R.Liogienė

Paklausta, kaipgi juodpėniškiai gyvena, V.Šimonytė tikina, kad gerokai sumažėjo „pijokų“.

„Tiem, kas mašinas turi, nėra kaip gert, o kas darbus turi, irgi svaigintis negali“, – dalijasi pastebėjimu.

Žiemą bibliotekoje buvo V.Šimonytės rankdarbių paroda – šimtas porų raštuotų pirštinių.

Dirbt nebegali, tai rašo

„Mažai kur beeinu, prastai gir-džiui, prastai matau“, – pasidėjuoja V.Šimonytė, bet į kraštietės Elenos Minkevičienės knygos „Atsimini-mai“ pristatymąėjo.

E.Minkevičienė, savam krašte žinoma audėja, gyvena prie Juodpėnų prisiglaudusiame Obo-

nių kaime. Jai 96 metai.

Anuomet Juodpėnai ir Obonys buvę kaip viena, vaikų Juodpėnų mokyklą lankė, čia ir abiejų kaimų visos šventės vyko, tad E.Minkevičienės knygoje pasakojama apie juodpėni-čius ir jų gyvenimą.

„Tokių talentų reta, kalba eilė-raščiais, vis ką nors cituoja, apie įvykius ir žmones irgi eilėmis šne-ka“, – knygos autorė apibūdina bibliotekininkę.

Idomiai gimė senolės knyga.

Ji jau kurį laiką guli patale, bet dar gali save apsitarnauti. Visą gyvenimą dirbusi, tremties baisumus iškentusi, net pasiligojusi nemoka būti be darbo, tad turi po ranka popieriaus ir tušinuką ir kasdien vis ką nors užrašo. Iš tų užrašų knyga ir susidėliojo.

Senolė garsiai skelbia ilgaamžiš-kumo receptą: daina–malda–dar-bas. Sako, gyvenime nesutikusi nė vieno pikto žmogaus, jai visi geri.

Nusistebėjus, kad garbaus am-žiaus būdama knyga parašė, tarste-li: „Žmonės parašo didesnių knygų, o čia mažutė, bet tik.“

Pastatė nors koplyčią

XX amžiaus pradžioje Juodpėnai pagal gyventojų skaičių jau buvo pats didžiausias Kupiškio krašto kaimas, 1903 metais turėjo 337 gyventojus.

1913 metų surašymo duome-nimis, kaime buvo 31 žemės sa-vininkas, tačiau dauguma jų ma-žžemiai.

Bibliotekininkė pasakoja, jog Juodpėnų ypatumas – ypač tankus apgyvendinimas. Praktiškai kai-mas buvo išsidėstęs palei kilometro ir šimto metrų ilgio kelią, namai rikiavosi vienas prie kito, beveik kaip miestė.

Dėl to, kai tik kildavo gaisras, supleskėdavo pusė kaimo. Ypač dideli gaisrai Juodpėnų nusiaubė 1916 ir 1918 metais.

Po gaisrų žmonės nesikraustė kitur, šalia arba ant tų pačių pama-tų rentė naujus trobesius.

Kad ir didelis kaimas, bet istoriškai taip susiklostė, jog ilgus šimtme-čius Juodpėnai neturėjo bažnyčios, pamaldieji vykdavo į Adomynės ar Šimonių Dievo namus.

„Kas čia žino, dėl ko bažnyčios nebūta. Nuo senų laikų Juodpėnų daug revoliucionierių gyveno, gal dėl to?“ – svarsto bibliotekininkė.

Tik 1997 metais Juodpėnuose buvo pastatyta nedidelė mūrinė

koplyčia. Ji atsirado kunigo Povilo Svirskio rūpesčiu ir žmonių aukų dėka.

Koplyčią juodpėniškiai nusprendė statyti vietoj senos par-duotuvės, maldos namai ir iškilo ant jos pamatų.

Dūbos nelabasis kėlė baimę

Kad ir kaip tankiai Juodpėnai ap-gyvendinti, pagrindinėje gatvėje, nuo kurios kaimo gyvavimas ir prasidėjo, yra tuštokas tarpas.

Nuo seno ta vieta vadinama Dūba, kitaip tariant, dauba. Se-niau, kai namai vos ne šonais lie-tėsi, Dūboj niekas nedrįso trobesių statyti. Toji vieta buvo slėnėnė, pelkėta, apaugusi krūmokšniais, o seni žmonės sekė legendas, kad ten pats nelabasis įsitaisęs.

Kai žvyrkėlį asfaltavo, Dūbą už-lygino, tarsi ir nebeliko žemumos, bet toj vietoj vis tiek niekas kurtis nepanoro.

Tiesa, Dūboje dabar stovi vie-nintelis, į vaiduoklį panašus ap-triušęs namas, jame – sociali. Ji būstai. Juodpėniečiai tvirtina, kad teritorija, nors ir nebepekėta, vis tiek kelia baugulį.

Tebegyvuoja pasakojimas, jog kadaise per Dūbąėjo moteris vilk-dama pavogtą eglę. Pačiam Dūbos vidury esą pajuto, kad medį kažkas tempia atgal, atsisuko, o ten pats velnias į šakas įsitvėręs.

„Kai vaikai būdavom, Dūbą bėgte prabėgdavom, nes sakėdavo, kad ten vaidenasi. Apibėgti aplink negalėjom, kito kelio nebuvo – toji Dūba gi per gatvės vidurį“, – prisi-mena R.Liogienė.

Kokių tik pavadinimų nebūta!

Prieš 6 metus kaimo bendruomenė išsileido knygą „Mūsų Juodpėnai ir mes“. Joje sudėtos žinios apie kai-mo ištakas dar XVI amžiuje, kaip juodpėniškiai gyvena dabar.

Anot istorikų, Juodpėnai for-muotis ėmė per Valakų reformą, kuri prasidėjo 1557 metais, jos tiks-las buvo padidinti Lietuvos Didžio-sios Kunigaikštystės išdo pajamas, tolygiai valstiečiams paskirstyti fe-odalines prievoles. Reformos metu buvo permatuojami ir perskirstomi kaimai, kiekvienam ūkiui skiriam po valaką (apie 21,38 ha) žemės. Po reformos įsigalėjo baudžiava.

Iš pradžių kaimas vadintas Ti-tulionimis, vėliau, pagal per kaimą tekančią Juodupės upelį, – Jodupiu, Jodupance.

Baudžiavos laikais buvo gavęs Atadavą vardą. Tai nuo kupiškė-niško žodžio „ataduotėn“, mat kaimo žmonės eidavo laž Mirabelio dvare, kitaip tariant, atiduodavo sveikatą.

Anot juodpėniškio Juliaus Ske-mundrio, kadaise kaimas turėjo ir pravarde – Varnašikys, mat abipus pagrindinio kelio augo daug aukštų medžių, kuriuose varnos suko lizd-us, retai pasisėkdavo praieiti keliu „nepažymėtam“.

Vasaromis protėvių sodyboje gyvenantis ekscentriškasis klai-pėdėtis menininkas Benas Šarka pateikė dar vieną kaimo vardo kil-mės versiją.

„Jei būtų nuo Juodupės upės, tai būtų Juodupė, o dabar: juodas penis“, – išraiškingai ir dviprasmiš-kai padalija žodį perpus ir siūlo šią versiją patikrinti.

Ir karštą vasaros dieną Juodpėnai kruta – kas į laukus su technika, kas savom kojom į parduotuvę.